

بسم الله الرحمن الرحيم

رشد در دوره دوم و مقطع دبستان^۱

در شماره‌های قبل با اقتضائات هر دوره رشدی و آموزش قرآن در هر دوره آشنا شدیم. دانستیم «هرگونه برنامه‌ریزی برای هر دوره از دوره‌های رشد باید براساس ظرفیت و توان آن دوره باشد.»^۲ اما چرا؟ توجه به این موضوع چه اهمیتی دارد؟ «بدیهی است در نظر نداشتن ظرفیت‌ها در هر دوره رشد، موجب انجام ندادن کارهای ضروری و انجام دادن کارهای غیر ضروری و گاه مضر می‌شود. همچنین در هر دوره از زندگی انسان توان‌هایی شکوفا می‌شوند که اگر این قابلیت‌ها شکوفا نشود، رشد فرد در دوره‌های بعد دچار اختلال می‌شود.»^۳ اما این توان‌ها و قابلیت‌ها چه هستند؟ کودکان در دوره سنی دبستان چه ویژگی‌هایی دارند و به کجا باید برسند؟ و آیا برای شکوفایی فرزندان دبستانی‌مان، به اندازه کافی با اهداف اصلی دوره دوم رشد آشنا هستیم؟

دوره دوم رشد تقریباً همزمان با مقطع دبستان است. در این دوره فرزندان دوره طفولیت خود را پشت سر گذاشته و در فرآیند آغازین بلوغ عقلی قرار می‌گیرند و کم کم از وابستگی به استقلال یافتن سوق پیدا می‌کنند. این فرآیند با سیری تدریجی اتفاق می‌افتد و هر سال ویژگی مشخصی به فرزند اضافه می‌شود. این دوره غایت دوره قبل و مقدمه دوره بعدی است. یعنی در دوره اول رشد، لازم است طفل به دریافت طبیات مادی و معنوی انس گرفته باشد و رزق طیب را در قالب عواطف پدر و مادر و کلام و کلمات طیب از جانب آنها دریافت کرده باشد^۴ تا با خیالی بدون دغدغه و خاطری آسوده و حالتی شاد و بانشاط وارد دوره دوم رشد خود شود.^۵ بنابراین با نشاط و شادی و نیز پاکی فطری که دوره دوم با آن آغاز می‌شود، لازم است به سمت و سوی «اختیار» سوق یابد. بنا بر نظر عرف، اختیار به معنای قدرت انجام دادن یا ندادن کاری است. در صورتی که در فرهنگ قرآن عمدتاً به معنای «پذیرش خیر» است. در این صورت فرد باید کاری کند که به جز خیر، گزینه دیگری را نپذیرد و تنها خیر را انتخاب نماید.^۶

«خیرگزینی» یعنی دیدن حالت‌ها و گزینه‌های گوناگون در هر موضوع، انتخاب بهترین و سودمندترین گزینه بر اساس معیار درست و حرکت به سمت گزینه انتخاب شده تا رسیدن به منافع آن. آنچه که به فرد، معیار درست می‌دهد، قرآن است؛ یعنی آنچه که درست‌ترین معیارها را در ذهن شکل می‌دهد سوره‌های قرآن است. بنابراین یادگیری قرآن در این سن با هدف ایجاد معیارهای حق در ذهن کودک انجام می‌گیرد. در شماره قبل به این موضوع پرداخته شد که مواجهه با قرآن در این دوره باید به صورت انس با سوره همراه با انتقال پیام باشد تا بیشترین رشد را ایجاد کند. این پیام‌ها همان حقایق و معیارهای حقی هستند که به مرور سبب خیرگزین شدن کودک می‌شوند.^۷ بنابراین آموزش قرآن در دوره دبستان «فهم قرآن» با هدف «خیرگزینی» است.

به این ترتیب شناخت بایدها و نبایدها، شناسایی و انتخاب آنچه بهتر و درست‌تر است و دوری از انتخاب‌های نادرست، همه به تشخیص و انتخاب خیر بستگی دارد. محقق شدن این هدف به صورت تدریجی و مرحله‌ای امکان‌پذیر است. لذا سایر اهداف، در خدمت فعال‌سازی خیرگزینی خواهند بود. در هر سال از سال‌های دبستان بر روی فعال‌سازی یک مرحله تمرکز می‌شود.^۸

^۱ مریم خدادادی، مسئول کارگروه دبستان مدرسه دانشجویی قرآن و عترت(ع)؛ زینب قلی نژاد، عضو کارگروه دبستان مدرسه دانشجویی قرآن و عترت(ع)

^۲ مهارت‌های خیرگزینی. احمدرضا اخوت، فاطمه فیاض، مریم ادیب، انتشارات قرآن و اهل بیت نبوت(ع)، چاپ اول، ۱۳۹۴، صفحه ۳۵

^۳ همان، صفحه ۳۵

^۴ ر.ک: سند تعلیم و تزکیه، احمدرضا اخوت، نشر قرآن و اهل بیت نبوت(ع)، چاپ اول، ۱۳۹۷، فصل سوم، دوره اول

^۵ احمدرضا اخوت، فهم قرآن در دبستان و دبیرستان، انتشارات قرآن و اهل بیت نبوت، چاپ دوم، ۱۳۹۹، صفحه ۶۳

^۶ همان، صفحه ۶۴

^۷ رضا دژبخش و مریم خدادادی، فهم قرآن پایه اول دبستان، انتشارات قرآن و اهل بیت نبوت(ع)، چاپ اول، ۱۴۰۲، مقدمه

^۸ در فناوری آموزشی هم بحث یکتا بودن هدف آموزشی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ زیرا در غیر این صورت با داشتن هدف‌های آموزشی متعدد، نه تنها دانش‌آموز بلکه مربی نیز سردرگم می‌شود. البته در عین یکتا بودن هدف آموزشی، شیوه‌های آموزشی می‌تواند متعدد باشد.

در **سال اول** که دانش‌آموزان تازه وارد مقطع ابتدائی شده‌اند و جنب و جوش زیادی دارند، تمرکز روی مدیریت ابرازهای آنهاست؛ یعنی لازم است دانش‌آموزان با پدیده‌ها و رخدادهای گوناگون مواجه شوند و ابرازهای آنها جهت‌دهی شده، تبدیل به عکس‌العمل‌های آگاهانه در برابر آن پدیده‌ها و رخدادها گردد. به این ترتیب جنب و جوش بچه‌ها به سطح تحرک و نشاط ناشی از بی‌تفاوت نبودن نسبت به محیط اطراف، ارتقا پیدا می‌کند.^۹

در **سال دوم** ضمن حفظ این تحرک و نشاط لازم است دانش‌آموزان با مفهوم تنوع و گوناگونی مواجه شوند و در مواجهه با هر پدیده و رخداد، جنبه‌های مختلف آن را ببینند؛ مثلاً در مواجهه با یک درخت، اجزای آن مانند برگ و شاخه و تنه و ریشه را هم ببینند، همچنین سایه و طراوتی که به محیط می‌بخشد، جریان رشد آن از زمانی که یک دانه و نهال بوده و حتی باغبانی که آن را کاشته و از آن نگهداری کرده. در فضای دیدن تنوع‌ها باید توجه آنها به سوی تمایزها معطوف شود و به تدریج نسبت به تمایز زیاد و کم، مطلوب و نامطلوب، مهم و بی‌اهمیت و به طور کلی خوب و بد درک پیدا کنند.^{۱۰}

در **سال سوم** لازم است دانش‌آموزان به تدریج با معیار، باید و نباید و قانون آشنا شوند و علاوه بر درک تمایز خوب و بد و شناخت کار خوب، توان انجام کارهای خوب کوچک و ساده را نیز داشته باشند. در پایان این سال بچه‌ها باید بتوانند با درک رابطه بین پدیده‌ها و رخدادها^{۱۱} و نیز رابطه بین انجام یک کار و قانون مربوط به آن، پدیده‌ها و رخدادها را تحلیل کنند؛ مثلاً وقتی یک داستان برای آنها تعریف می‌کنیم، باید بتوانند رفتار شخصیت‌های داستان را تحلیل کنند و درباره بهترین رفتار ممکن نظر بدهند.^{۱۲}

در **سال چهارم** درک دانش‌آموزان از رابطه بین کار و قانون، باید تا حدی ارتقا پیدا کند که بتوانند برای انجام کارهای جدی‌تر و دشوارتر برنامه‌ریزی کنند.^{۱۳}

در **سال پنجم** باید با افزایش دقت در انجام کارها، میل و رغبت دانش‌آموزان به انجام کارهای خوب و درست بیشتر شود؛ این افزایش رغبت با قرار گرفتن در جمع‌های خوب دوستانه و همچنین با توجه به نتایج کارها در بچه‌ها ایجاد می‌شود.^{۱۴}

در **سال ششم** باید دانش‌آموزان خیرگزين شوند؛ یعنی در حد سن خود منافع حقیقی را بشناسند، کار درست را تشخیص بدهند و آن را به انجام برسانند. تمرکز در این سال روی توان عملیاتی و فعالیت‌های گروهی بچه‌ها در گسترش کارهای خوب است. به این معنا که در این سن، دانش‌آموزان قدرت تشکیل جمع برای به نتیجه رساندن یک کار خوب و مفید را پیدا کنند.^{۱۵}

اهداف پایه‌ها

بر اساس توضیحات فوق برای هر کدام از پایه‌های تحصیلی مقطع ابتدایی، یک هدف تربیتی در نظر گرفته شده است؛ تحقق این اهداف به تدریج و در طول شش سال، دانش‌آموز دبستانی را تا سطح خیرگزینی ارتقا می‌دهد.

پایه اول: تحرک و نشاط همراه با جهت‌گیری ابرازها

پایه دوم: دیدن تنوع و درک تمایز خوب و بد

پایه سوم: درک قوانین و انجام کارهای خوب ساده

^۹ رضا دژبخش و مریم خدادادی، فهم قرآن پایه اول دبستان، انتشارات قرآن و اهل بیت نبوت(ع)، چاپ اول، ۱۴۰۲، مقدمه

^{۱۰} همان

^{۱۱} منظور از «پدیده» آفریده‌های خداوند است که انسان نقش مستقیم در ایجاد آنها ندارد اما از آنها بهره‌مند می‌شود و تأثیر می‌پذیرد؛ مانند آسمان، کوه، زلزله، حیوانات و ...

منظور از «رخداد» نیز حوادثی است که با اراده انسان و در نتیجه رفتار انسان‌ها رخ می‌دهد.

^{۱۲} همان

^{۱۳} همان

^{۱۴} همان

^{۱۵} همان

پایه چهارم: توان برنامه‌ریزی و انجام کارهای خوب جدی‌تر

پایه پنجم: دقت برای عمل و تمایل به کارهای خوب بیشتر

پایه ششم: توان انجام و گسترش کارهای خوب